

*Неля Байбекова,
аспірант Харківського
національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РОБОТИ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті висвітлюються актуальні питання готовності майбутніх психологів до консультативної роботи, аналізується робота щодо підвищення рівня готовності психологів до консультативної взаємодії, досліджується питання, що стосуються розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів, професійного становлення практичних психологів, формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика, формування пізнавальної активності, засвоєння спеціальних умінь та оволодіння психологічними техніками для успішного здійснення професійної майстерності.

Ключові слова: *майбутні психологи, консультативна робота, вищий навчальний заклад, професійна готовність.*

В статье освещаются актуальные вопросы готовности будущих психологов к консультативной работе, анализируется работа по повышению уровня готовности психологов к консультативному взаимодействию, исследуются вопросы, касающиеся развития креативного мышления будущих практических психологов, профессионального становления практических психологов, формирование творческого потенциала личности будущего практика, формирование познавательной активности, усвоение специальных умений и овладение психологическими техниками для успешного осуществления профессионального мастерства.

Ключевые слова: *будущие психологи, консультативная работа, высшее учебное заведение, профессиональная готовность.*

The paper highlights the urgent issues of availability of the future psychologists to advisory work, the parer analyzes the work that improves the level of availability to consultative interaction, study issues relating to the development of creative thinking for future clinical psychologists, clinical psychologists professional development, the formation of the creative potential of a future practice, the formation of cognitive activity, mastering specific skills and mastery of psychological techniques for the successful implementation of professional skills.

Key words: *future psychologists, advisory work, university, vocational readiness.*

В Україні проблема фахової підготовки майбутніх психологів є актуальною, оскільки з'явилися виробничі потреби, реалізація яких вимагає допомоги кваліфікованих психологів-професіоналів, зокрема у галузі реклами, бізнесу, промисловості, менеджменту, консультативної й терапевтичної практики, виховання підростаючого покоління. Одним з важливих шляхів вирішення проблеми є якісна підготовка майбутніх психологів до консультативної роботи з різними верствами населення, в тім числі й школярів та батьків.

В аспекті загальної проблеми готовності майбутніх психологів у ВНЗ досліджувалися питання, що стосуються розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів (Н. Макаренко, Т. Розова), професійного самовизначення (Є. Кучеренко), формування готовності психологів до консультативної роботи (Я. Чаплак). Проблеми професійного становлення практичних психологів присвячені наукові праці Г. Абрамової, Р. Овчарової та інші [2; 5], які свідчать про те, що система професійної готовності психологів потребує неперервного удосконалення. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури та наукових досліджень сучасних учених [1; 4] свідчить про те, що теоретико-методологічна база для вирішення цих завдань в певній мірі створена, але проблема формування професійної підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах ще не знайшла свого належного науково-методичного вирішення. Так, вимоги до особистості майбутніх спеціалістів у галузі психології, особливостей підготовки кадрів цього профілю, представлені в працях зарубіжних і вітчизняних науковців [1; 6]. Вони зазначають, що основним інструментом впливу психолога, крім тестів, спеціальних психологічних методик, виступає його особистість, головним компонентом якої є сформований на високому рівні професіоналізм. Готовність психолога сучасні дослідники розглядають через розвиток у майбутніх фахівців професійного мислення, соціальної активності, професійної креативності, професійної компетентності, критичності мислення, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності, формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика, формування пізнавальної активності, розвиток загальної та психологічної культури як готовність до науково-дослідницької діяльності.

Мета статті полягає в розкритті суті поняття «готовність майбутніх психологів до консультативної роботи», її складників та визначення шляхів її формування у вищому навчальному педагогічному закладі.

Як свідчить досвід роботи у ВНЗ, система готовності майбутнього психолога зорієнтована на отримання студентами теоретичних знань, засвоєння спеціальних умінь та оволодіння психологічними техніками, але ще недостатньо формується в них готовність до консультативної роботи. У нашому розумінні готовність – це внутрішній стан особистості, який характеризує її цілісність і є ознакою фахової кваліфікації, а також

результатом цілеспрямованої підготовки. Доцільно виокремити два основні підходи до проблеми готовності – функціональний та особистісний. Із позицій функціонального підходу готовність до консультативної роботи розглядається як певний стан психічних функцій, який забезпечує високий рівень досягнень під час виконання консультації. З погляду особистісного підходу готовність є результатом цілеспрямованої підготовки до певної консультативної роботи. Дослідники визначають довготривалу готовність як стійкий комплекс особистісних якостей, необхідних для успішної діяльності в різних ситуаціях. Така система якостей стабільна і є передумовою регуляції консультативної роботи в цілому, готовність психолога до консультативної роботи розглядається як довготривалий стан, який принципово визначає можливість успішного здійснення професійної майстерності.

Вона складається з таких складників:

1) Мотиваційно-ціннісний складник та його показники відбивають рівень сформованості мотиваційно-ціннісної готовності майбутнього психолога до професійно-педагогічної самореалізації. Показниками мотиваційно-ціннісного критерію є пізнавальний інтерес майбутнього психолога до розкриття і реалізації власного потенціалу у процесі засвоєння основ педагогічної діяльності, спрямованість мотивації майбутнього психолога, ціннісні орієнтації.

2) Знаннєво-діяльнісний складник полягає в тому, що майбутні психологи ще в стінах ВНЗ набувають умінь до консультативної роботи, формувати свою професійну майстерність та здійснювати роботу щодо самовдосконалення. Якісне засвоєння теоретичних підходів психоконсультування дозволяє студентам-психологам якомога ефективніше побудувати особисту теорію своєї практичної діяльності. Сфера професійної діяльності психолога як психологічне консультування об'єднує в собі не тільки знання теорії та методів психотерапії, а й необхідність досконало знати інші сфери роботи психолога і вміти ефективно застосовувати професійні знання в практичній діяльності [6, с. 57].

Готовність психологів до консультативної роботи є надзвичайно актуальним і перспективним завданням у зв'язку з постійною і все зростаючою потребою у висококваліфікованих фахівцях в області психології консультування. Психолог повинен володіти методологічними, теоретичними і прикладними аспектами, необхідними для консультування клієнтів різного віку: від дітей до літніх людей, від клієнтів з нормальним психічним розвитком до клієнтів з особливими потребами. Психолог по даному напрямку повинен вивчити терапевтичні теорії особистості і володіти знаннями про особливості різних напрямів в галузі консультування та психотерапії. Теоретичні курси програми спрямовані на забезпечення фундаментальних знань і в області класичної психології, і в галузі сучасних психотерапевтичних шкіл: психоаналітичної, гуманістич-

ної і когнітивно-біхевіоральної. Психолог також повинен володіти практичними навичками консультування та психотерапії. Саме тому теоретична підготовка поєднується з підготовкою практичної, спрямованої на формування навичок і вмінь, необхідних у консультативній діяльності. Докладно розглядаються різні види психологічної допомоги: індивідуальної, сімейної та групової. Одним із завдань готовності психолога є навчання психологічним принципам і формам роботи з клієнтами з груп ризику.

Професійна готовність психологів включає в себе загальну трирівневу підготовку психологів (загальнотеоретична і наукова підготовка, методологія практичної психології, методики і технології практичної психології), що дозволяє: здійснювати у процесі навчання професійний відбір і поглиблювати професійну орієнтацію студентів (визначення основних напрямів і методів психоконсультативної та психотерапевтичної роботи, галузей застосування науки та мистецтва психологічної допомоги); системно викладати основи наукової і практичної психології; формувати професійно значущі риси особистості та навички практичної діяльності майбутнього спеціаліста.

Процес готовності студентів-психологів має включати не тільки засвоєння теоретичних знань, а й формування професійно важливих рис особистості студента. Існують різні погляди на проблему професійно-значущих якостей та професійної майстерності психолога. Як свідчить практика, система професійної готовності психологів, що діє нині, характеризується наявністю суперечностей, основними з яких є суперечності між абстрактним характером предмета навчальної діяльності та реальним предметом майбутньої професійної діяльності; між роздрібненістю знань із багатьох навчальних дисциплін і необхідністю системного використання в майбутній практичній діяльності; виконавчою позицією студентів у навчанні та ініціативною позицією фахівців у практичній діяльності. У наукових джерелах по проблемі професійної готовності психолога для сучасної системи освіти пропонується вирішувати дану проблему, в основному, через роботу на заняттях по предметах загальнопрофесійних дисциплін і дисциплін предметної підготовки. Цикли загальногуманітарних і соціально-економічних, природничих дисциплін, які можна й потрібно використовувати при формуванні професійно важливих якостей майбутніх психологів, залишаються, як правило, поза увагою педагогів, психологів, викладачів-предметників. Необхідно відзначити, що всі знання, які студент здобуває у ВНЗ, впливають на його подальший професійний ріст.

Варто погодитися з точкою зору про те, що навчання у ВНЗ тільки тоді можна вважати ефективним, коли знання, уміння й навички, якими опановують студенти, є для них індивідуально-значимими. Лише тоді вони обумовлюють «формування в студента цілісного наукового світогляду й

творчої ініціативи, які стають якостями їх особистості й властивостями майбутньої професійної діяльності» [4, с. 74].

З викладеного вище випливає, що процес готовності студентів до професійної діяльності має передбачати певну індивідуальну роботу з кожним з них, а саме: виявлення особистісних проблем студентів на початку навчання (анкетування, проєктивні тести, малюнки, вербальні асоціації) та постійну взаємодію з ними метою розв'язання цих проблем, доки вони існують, шляхом психологічного консультування, навчання прийомам самоаналізу, саморегуляції, самокорекції, нарешті постійної роботи над самим собою під керівництвом викладача-психолога (фахівця в галузі психокорекції чи психологічного консультування).

Ми вважаємо принципово важливим той факт, що у процесі готовності психологів нові знання повинні даватися не просто для збагачення теоретичних уявлень, а для розширення можливостей студентів розв'язувати проблеми (особистісні чи професійні), які перед ними постають. Тобто, варто змінити форми подачі навчального матеріалу, оскільки теоретичні знання з психології, які набувають студенти, мають бути суб'єктивно значущими, такими, що змінюють їх самих, розв'язують їх внутрішні суперечності формують психологічний світогляд як певний тип життєвої філософії, позитивне ставлення до себе та інших, ціннісні орієнтації, особистісні настановлення.

Організація роботи щодо підвищення рівня готовності особистості майбутніх психологів до консультативної взаємодії неможлива без систематичного і цілеспрямованого навчання студентів умінь і навичок самодослідження, що є умовою саморозгортання і саморозвитку особистості. Як показує практика, у сучасному ВНЗ така цілеспрямована робота в цьому напрямку практично відсутня.

3) Особистісно-оцінювальний складник готовності до консультативної роботи (особистісні риси – креативність, толерантність, тактовність) у більшості майбутніх психологів не досягає того рівня розвитку, який забезпечує успішне становлення особистості професіонала у майбутньому. У зв'язку з цим постає питання про створення умов для її оптимізації, формування позитивних її характеристик. Для реалізації цього завдання найбільш доцільним є особистісно-акмеологічний підхід, основну цінність якого становить особистість.

Надання психологічної консультативної допомоги іншим передбачає роботу не лише з тестами і методиками, але й формування та вдосконалення його особистісних якостей, навчання інших пізнавати власний потенціал та навколишній світ. Суттєвим моментом в організації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх психологів є активізація самопізнання студентів, усвідомлення реальності життєвих планів, самоорганізації, самоуправління, що сприятиме їх самовдосконаленню, самоактуалізації особистості, гармонізації їх «Я-концепції».

Готовність майбутніх психологів у ВНЗ до консультативної роботи буде стимулювати процес глибокого пізнання себе, іншої людини, стверджувати роль цінностей психологічної допомоги. На наш погляд, консультаційна робота психологів буде ефективною, якщо вони постійно будуть вдосконалювати свої потенційні можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. С. Практикум по психологическому консультированию : пособие / Галина Сергеевна Абрамова. – 2-е издание – М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 96 с.
2. Макаренко Н. М. Психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н. М. Макаренко. – К., 2008. – 20 с.
3. Максименко С. Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога / С. Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 1. – С. 2–6.
4. Овчарова Р. В. Справочная книга школьного психолога / Раиса Викторовна Овчарова. – М., 1996. – 74 с.
5. Розова Т. М. Креативність як чинник розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т. М. Розова. – К., 2007. – 21 с.
6. Рубцов В. В. Стратегия развития высшего психологического образования / В. В. Рубцов, А. А. Марголис // Психологическая наука и образование. – 1998. – № 2. – С. 57–67.
7. Чаплак Я. В. Формування готовності майбутніх практичних психологів до консультативної роботи із старшокласниками : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Я. В. Чаплак. – К., 2006. – 22 с.